

Ольга Зубко, Ольга Коляструк

ГРОШОВІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО ОСЕРЕДКУ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918–1939)

DOI: 10.5281/zenodo.7747339

© О. Зубко, О. Коляструк, 2022. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7052-1472>, <https://orcid.org/0000-0003-1099-5868>

Мета статті. Висвітлення спектру грошових відносин в українському еміграційному осередку міжвоєнної Чехословаччини крізь призму частки «золотого запасу УНР», що опинився на теренах міжвоєнної ЧСР; розміру грошових дотацій в рамках «Руської допомогової акції» та банківських курсів таких валют як чехословацька крона, австрійська крона, німецька «золота» марка та рейхсмарка, польський злотий, радянський карбованець і радянський червінець. **Методологія дослідження** спирається на принципи конкретно-історичного, проблемно-хронологічного підходів, принципи об'єктивності та цілісності. **Наукова новизна** полягає у показі офіційних банківських курсів основних валют міжвоєнної Чехословаччини щодо американського долара, набуття ними золотого стандарту; перевазі тих або інших грошових знаків у гаманцях українських вихідців.

Висновки. «Чехословацька частка золотого запасу УНР» в розмірі 446 000 німецьких «золотих» марок була розділена на декілька частин. Одна частина коштів пішла на розбудову трьох найбільш потужних еміграційних вищих навчальних закладів: Українського Вільного університету (1921–1945), Української Господарської академії (1922–1939) та Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1923–1933). Друга частина була скерована на видавництво різноманітних часописів, журналів і бюлетенів. Тоді як третя витрачалася на розбудову та діяльність «Спілки українських лікарів у міжвоєнній Чехословаччині» (1922–1940). «Золотий універсальний запас» був, фактично, потужним еміграційним стратегічним засобом, тоді як грошові дотації в рамках «*Ruská pomáňá akce*» тримали тактичний рубіж. «Допомогові фінанси» йшли на виплату офіційної заробітної платні та стипендій, створення тих або інших допомогових фондів з додатковими виплатами, громадських ідалень, бібліотек, громадських професійних об'єднань, закордонного архіву. Еміграційні фінанси в міжвоєнній ЧСР – це також зароблені кваліфікованою та некваліфікованою працею приватні кошти в чехословацьких та австрійських кронах; в «золотій» марці та рейхсмарці; в польських злотих та радянських карбованцях-червінцях.

Ключові слова: українська еміграція, міжвоєнна Чехословаччина, грошові знаки.

Постановка проблеми. Фінанси – це те, без чого не обійтися в теперішньому повсякденному житті, й те, без чого не обходилося сто років тому. В загальному, це всі види грошових коштів, якими володіє держава або особа, а також будь-які фінансові інструменти, за допомогою яких досягаються ті або інші фінансові цілі. Оскільки фінанси – це не тільки гроші, які можна заробляти та витрачати, а значно багатогранніше поняття, що включає міру вартості, засіб обігу, засіб платежу, форми заощадження та накопичення, то йти-меться як про особисті фінанси емігрантів, так і «загальноемігрантські» (державні) кошти.

Еміграційні фінанси у міжвоєнній ЧСР (і приватні, і українсько- й чеськодержавні) в період Інтербелуму (1920–1930) (час новаторства в царині техніки та період, коли вперше в історії людства реально поліпшився побут), – це, з одного боку, невеличка частка колишнього «золотого запасу УНР», з другого – грошові дотації в рамках «Руської допомогової акції» (1921–1928), а з третього – зароблені самими вихідцями кваліфікованою та некваліфікованою працею чехословацькі крони, німецькі та австрійські марки, польські злоті, радянські карбованці, корисність яких полягала у задоволенні відповідних потреб (здебільшого товарів та послуг).

Аналіз досліджень та публікацій. «Еміграційна грошова тематика» в міжвоєнній ЧСР майже не досліджена. На нашу думку, причин такої недослідженості декілька. У 1920-х це – впевненість українських вигнанців у швидкому занепаді більшовизму та швидкому поверненні додому, а також у самому явищі «поворотництва». Звідси – цілковите нехтування будь-якими економічними питаннями в еміграційній діловій документації з подекуди песимістичними особистими записами. Так, Софія Русова (1856–1940) – відома педагогиня та політично-громадська діячка – занотувала в щоденнику на початку 1924 р.: «Головною темою усіх розмов в той час – і це мене вражало спочатку – було питання про гроші: де їх заробити, як їх роздобути. Всі жили з дня на день, далі, ніж на тиждень, не

заглядали. Усі сподівались на чудеса, що зроблять можливим поворот на Україну»¹. Постійно журився щодо грошей і Євген Чикаленко (1861–1929) – «той, хто любив Україну до глибини кишені», котрий переїхав з Австрії до ЧСР у 1925 р.: «Тут я тільки й живу думками – як би дожити місяця, чим би заробити на недохвату, яку терплю під кінець кожного місяця. Не то, що записувати в щоденник, а й жити не хочеться, так мені остогидли оті турботи та корону. Всі тутешні люде, принаймні з лекторського персоналу, здавна звикли жити заслуженою платнею, і дома вони так само жили двадцятим числом (днем отримання заробітної платні – Авт.), як і тут. А я “вродився буржуєм” і того 20-го числа не знав і ніколи не думав – чим я доживу місяця; я думав про гроші хіба тільки тоді, коли бачив потребу в їх для якоїсь громадської справи. А от тепер на старості літ доводиться і мені жити думкою – чим дожити до кінця місяця; весь вік я давав людям аванси, а тепер доводиться їх самому просити...»².

Торкався фінансової теми в 1920-х і відомий «крутянець» Левко Лукасевич ((1896) 1902–1982): «Я, на жаль, не користав з ніякої стипендії, а жив із заробітків комівояжера чеської фірми лікерів і з аквізичії оголошення до чеських часописів і календарів»³.

У 1930-х уникати обговорення фінансових питань дозволяли наслідки світової економічної кризи, що зачепили країну в 1932–1935 рр., і вихід на історичну й політичну арену комунізму, націонал-соціалізму, фашизму, які змусили українських емігрантів пристосуватися до нових життєвих реалій.

«В 1933–1937 роках всю Республіку справді було поділено на зони, – писав колишній «чорний запорожець», інженер-гідротехнік Валентин Сім'янець (1899–1992), – про які ходили чутки. В зонах визначено було платню нефаховим робітникам. З Центру з Праги розходилися круги аж до Карпатської України. Центр, Прага – робітникові за годину праці 2.20 корон, а в Карпатській Україні – 1.2 корони. Заробітку грубого аж 88 корон в місяць, з відрахуванням – 80 корон»⁴. «Працювала більшість на будівництві в гідроелектростанції на річці Влтаві. (Шлюзові комори і привід – рукав річки з'єднували турбіни – саме те для нас-гідротехніків.) ... Проте ... інженер-інженером, а вантаж піску – погодинна оплата. 5–6 корон за годину. Заробити 35 корон в день було в ті часи фантастикою»⁵.

Не міг оминати увагою фінансове питання у 1930-х і Василь Королів (Старий) (1879–1941) – український політичний діяч, письменник і видавець: «Один період ранніми ранками, коли Прага ще спала, біг я на далекі передмістя затримувати робітників, що їхали на працю на роверах (велосипедах – Авт.) і пропонувати їм патентований держак для бриля при їзді на ровері. Був це манісінький щипок, що насаджувався на держало ровера і дуже дотепно тримав скиненого з голови бриля. З кожного проданого вішака мав дістати півкрони»⁶.

При написанні розвідки використані: документація Центрального державного архіву громадських об'єднань України (фонд 269) (Київ)⁷, документація з опрацьованого в 2009 р. особистого фонду російського есера Віктора Чернова (1873–1952) (фонд 5910) Державного архіву російської федерації («російського закордонного архіву») (Москва)⁸; щоденники С. Русової, Є. Чикаленка; листи Станіслава та Софії Дністрянських⁹; матеріали, отримані в приватному листуванні з білоруським істориком Андрієм Гецевичем¹⁰.

Мета статті. Висвітлення спектру грошових відносин в українському еміграційному осередку міжвоєнної Чехословаччини крізь призму частки «золотого запасу УНР», що опинився на теренах міжвоєнної ЧСР; розміру грошових дотацій у рамках «Руської допомогової акції» та банківських курсів валют, як-от чехословацької крони, австрійської кро-

¹ Русова С. Мемуари. Щоденники. Київ: Поліграфкнига, 2004. С. 185–186.

² Чикаленко Є. Щоденник (1925–1929) / Упор., передмова та коментарі І. Старовойтенко. Київ: Темпора, 2016. С. 148.

³ Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк–С. Бавнд Брук: Українське православне товариство святої Софії, 1982. С. 138.

⁴ Сім'янець В. Студентські часи. (Спогади). Чехо-Словацчина. Роки 1923–1929. Вашингтон, Д.К., 1973. С. 89.

⁵ Сім'янець В. Інженер-емігрант в Чехо-Словащині. Роки 1929–1945. Четверта книга спогадів. Buenos Aires–Philadelphia: В-во Юліана Середняка, 1978. С. 95–96.

⁶ Королів-Старий В. Згадки про мою смерть. *Вибрані твори*. Т. 1. 2-ге вид. Торонто: Укр. в-во «Добра книжка», 1961. С. 160.

⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України м. Київ (далі – ЦДАГО). Ф. 269. Оп. 1. Спр. 179. 14 арк.; Ф. 269. Оп. 3. Спр. 92. 180 арк.

⁸ Державний архів російської федерації (далі – ДАРФ). Ф. 5910. Оп. 1. Спр. 129. 34 арк.

⁹ Софія і Станіслав Дністрянські. Листи. Спогади. Статті [монографія] / За ред. д-ра мистецтвозн., проф. Ганни Карась; Упор.: Ганна Карась, Людмила Обух. Івано-Франківськ: Фоліант, 2018, 350 с.: фото.

¹⁰ Гецевич А. Виписка з OBWIESZCZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 12 grudnia 1949 r. w sprawie wysokości oficjalnych kursów walut obcychi kruszcu, notowanych ostatni o przed 1 września 1939 r. (Приватний лист від 17.10.2022 р.).

ни, німецької «золотої» марки та рейхсмарки, польського золотого, радянського карбованця й радянського червінця.

Наукова новизна полягає у показі офіційних банківських курсів основних валют між-воєнної Чехословаччини щодо американського долара, набуття ними золотого стандарту; перевазі тих або інших грошових знаків у гаманцях українських вихідців.

Виклад основного матеріалу. Програш Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. спричинив вихід за кордон не тільки значної частини активних учасників тих подій, а й відтік значної частини «золотого запасу УНР» (у різні країни), без врахування 453 мільйонів «золотих» німецьких марок в українських авуарах (цінних паперах, за які виплачуються відсотки) у державних банках Берліну та Відня. Суми значної, бо 453 мільйони німецьких марок – це приблизно 80 тонн чистого золота, згідно з інформацією ідеолога німецької соціал-демократії Едуарда Берштейна (1850–1932) про те, що в 1921 р. з фонду таємних операцій в оборонному відомстві Другого Рейху більшовикам було передано 50 мільйонів золотих німецьких марок, що було еквівалентним 9 тоннам золота¹¹.

Незначна частина «уенерівського запасу» (за інформацією з документації російського есера Віктора Чернова) – 446 000 «золотих» німецьких марок з рахунку кредитної канцелярії Міністерства фінансів УНР опинилася на теренах Першої Республіки чехів і словаків. Чернов уточнює, що таке стало можливим через переїзд до ЧСР колишнього міністра фінансів УНР Бориса Мартоса (1879–1977) та колишнього прем'єр-міністра УНР Ісаака Мазепи (1894–1952): *«В листопаді 1919 р. керівництво УНР, у складі двох політичних партій (УСДРП й УПСР), оточене поблизу м. Любар (Волинь) трьома противниками – більшовиками, денікінцями та поляками, – не змогло переломити ситуацію на свою користь. Тому постановило: зберегти частину “золотого запасу УНР” в певному місці з таким розрахунком, щоб з цього запасу було використано лише певну частину для нагальних потреб. З цією постановою погодилися Центральні комітети обох політичних партій, однак за умови, що саме ці і тільки ці партії отримують владу за умови їх повернення в Україну.*

Результатом такої політичної домовленості соціал-демократів-республіканців та соціалістів-революціонерів став договір між С. Петлюрою та Ю. Пилсудським. При цьому члени УПСР вийшли з уряду Петлюри, а УСДРП й так була в опозиції до влади, бо, підтримувана українськими соціал-демократами та радикал-демократами, стояла в опозиції до Польщі як такої.

Основний тягар еміграції перебрала на себе саме УПСР, бо намагалася зберегти українських вояків від тямського полону, а український люд від різноманітних військово-політичних авантур. Тому в ЧСР було організовано Український Громадський Комітет, який за допомогою місцевої влади почав проводити й проводить велику культурну роботу (наприклад, організовує розбудову мережі вищих навчальних закладів, до котрих залучає інтернаціональне вояцтво або простих українських вихідців, що опинилися в Польщі).

Результатом роботи, а отже, використання золота, окрім мережі вищих навчальних закладів, стала також поява низки друкованих видань. Зокрема, часопису “Нова Україна”...» (переклад з чеської – О. Зубко)¹².

Маємо подати уточнюючу інформацію відносно «гарантів чехословацької частки золотого запасу» (Б. Мартоса, І. Мазепи) та потлумачити необхідність збереження чехословацької частки «запасу» в німецькій валюті. Сума в 446 000 німецьких марок була немалою і до того ж прив'язаною саме до «золотої» німецької марки. Українсько-німецька фінансова співпраця розпочалася відразу після підписання Брестського мирного договору. Київ та Берлін укладають додатково 15 лютого 1918 р. двосторонню фінансову угоду. І хоча невдовзі Центральну Раду витісняє Гетьманат П. Скоропадського, і Київ, і Берлін, а з ним і Відень, не відмовляються від попередніх фінансових домовленостей. За умовами цієї двосторонньої угоди Київ надавав Берлінові та Відню фінансову позику в розмірі 400 мільйонів українських карбованців. І це за умови, що, згідно з законом УНР від 6 січня 1918 р., український карбованець «прирівнювався» до російського царського карбованця як 1 до 1. Тобто Україна, надаючи своїм політичним партнерам і гарантам безпеки необхідні ресурси для купівлі продовольчих товарів згідно з умовами Брестського мирного договору, отримувала визнання української грошової одиниці. Завдяки додатковим домовленостям і принциповій позиції української сторони 1 український карбованець прирівнювався до 1 австрійської крони, тоді як тільки 0.665 німецької золотої марки дорівнювала 1 українському карбованцю. Половинчастим був розмір власне української гривні, введеної у грошовий обіг законом УНР від 1 березня 1918 р. 1 український карбованець

¹¹ Кульчицький С. Золото кайзера на службі Владіміра Леніна. *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/zoloto-kajzera-na-sluzhbi-vladimira-lienina/>.

¹² ДАРФ. Ф. 5910. Оп. 1. Спр. 129. Арк. 20.

«мав у собі» всього 0.5 української гривні. А оскільки половина української позики депонувалася в якості українських державних авуарів у державних банках Німеччини та Австро-Угорщини, а інша половина переводилася в 4.5 % цінні німецькі та австро-угорські папери, депоновані в банках Берліну та Відню, український карбованець міцно прив'язувався до німецької марки та австрійської крони як ліквідна валюта.

Історія українських авуарів у Німеччині отримала продовження підписанням нової двосторонньої фінансової угоди від 10 вересня 1918 р. В угоді, окрім економічної співпраці на 1919 р., передбачався також друк у берлінських типографіях українських карбованців у обсязі 5.75 мільярдів. Крім того, німецька сторона мала викупити 1.6 мільйонів українських карбованців. Отож на 14 січня 1919 р. державний борг Німеччини (українські авуари) складав 452 мільйони 554 тисячі німецьких марок, враховуючи 446 000 «чехословацьких» марок.

Український дослідник Павло Гай-Нижник проілюстрував весь процес формування «золотого запасу УНР» та втрату над ним контролю за часів Директорії через новостворену Фінансову агентуру (так звану «Супруніаду») ¹³. Нецільове використання Фінансовою агентурою «золотого резерву» (найчастіше через відмивання грошей, спекулятивну гру на курсах валют й особисті забаганки на кшталт утримання коханок чи купівлі вартісних речей) пояснювало причини вивезення уенерівських державних коштів до тих чи інших країн. Якщо ж говорити конкретно «про ЧСР», то можна припустити, що з боку Бориса Мартоса та Ісаака Мазепи це була, вочевидь, спроба водночас і вберегти, і «привласнити» частину державних коштів, бо ж Дипломатична місія УНР у Чехословаччині «сиділа» фактично без грошей.

Принагідно зауважимо: якщо співвідношення «золотої» німецької марки до українського карбованця ще в 1921 р. зберігалось як 1:1, то за 1 «золоту» німецьку марку в 1921 р. «давали» цілих 75 доларів, що засвідчувало початок інфляції марки ¹⁴. У 1924 р. в Німеччині з метою подолання гіперінфляції було введено в обіг рейхсмарку. До 1936 р. рейхсмарка не мала золотого стандарту, тому її курс відносно американського долара становив у 1924 р. 4 рейхсмарки 20 пфенінгів за 1 американський долар. На середину 1930-х рейхсмарка закріпилася на рівні 3 рейхсмарок за 1 американський долар ¹⁵. І це був чи не один із найстабільніших банківських курсів. Чехословацька частка «золотого запасу» не перейшла на іншу валюту ні в 1920-х, ні в 1930-х рр.

«Золотий уенерівський чехословацький запас» був розділений на декілька частин. Одна частина коштів пішла на розбудову трьох найбільш потужних еміграційних вищих навчальних закладів: Українського Вільного університету (1921–1945), Української Господарської академії (1922–1939) та Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1923–1933). Друга частина була скерована на видавництво різноманітних часописів, журналів і бюлетенів. Тоді як третя витрачалася на розбудову та діяльність «Спілки українських лікарів у міжвоєнній Чехословаччині» (1922–1940).

Один із «гарантів» «чехословацької частки», Б. Мартос, багато зусиль доклав до розбудови Українського Господарської академії в Подєбрадах. А потім обіймав у новоствореній Політехніці посаду професора з курсу кооперації, бо ще за часів Гетьманату він очолював управу Українського кооперативного комітету й був одним із засновників Кооперативного інституту ім. М. Туган-Барановського в Києві. З-під його пера вже в ЧСР вийшли дві наукові праці з кооперативної проблематики: «Теорія кооперації» (1924 р.) та «Кооперативна ревізія» (1927 р.). Кооперація, що вагомо, в міжвоєнний час розглядалася як тре-

¹³ Гай-Нижник П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів центральної ради, української держави Гетьманату та директорії. *Науково-дослідний інститут українознавства*. URL: <http://ndiu.org.ua/images/book/ukr-dypl.pdf>.

¹⁴ Варто пояснити порівняльний курс «золотої» німецької марки та американського долара у співвідношенні 1:75 в 1920-х рр. Американський долар як валюту авторки обрали для зручності, оскільки в 1919–1944 рр. головною європейською валютою виступав швейцарський франк. Яким було співвідношення швейцарського франка з чехословацькою кроною або з тією самою «золотою» німецькою маркою конкретно в 1920-х – невідомо. Масмо наголосити інше: «золота» німецька марка фактично була паперовою й рентною (на міжнародному фінансовому ринку говорилося про марку як офіційну, «золоту», проте насправді в неофіційних паперових і рентних марках), бо золотий стандарт скасовано з початком Першої світової війни. (До Першої світової він становив 4,25 марки за 1 долар.) Програш у Першій світовій війні, неконтрольований випуск паперових грошей для забезпечення ліквідності банківської системи, політичні кризи й нестабільність у Німеччині спричинили девальвацію німецької валюти. Якщо, наприклад, у 1922 р. 1 кг хліба коштував 130 марок, то вже в 1922 р. – 300 мільярдів «золотих марок». Якщо у серпні 1923 р. «золота» німецька марка дорівнювала 2207505,52 паперових, то на листопад 1923 р. вартість однієї «золотої марки» дорівнювала 1 трильйону паперових марок (див.: Rosenberg H. Die deutschen Banknoten ab 1871. Regensburg: Giesl Verlag, 2001. S. 107–108.). Отже, курс 1:75 показував, що німецька марка не вартувала нічого навіть у порівнянні з американським долларом, котрий у 1920–1930-х рр. займав позиції другого десятка в переліку світових валют.

¹⁵ Зубко О.С. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933 рр.). Дисертація кандидата історичних наук: 09.00.12. Київ: НУТШ, 2010. С. 87.

тій сектор економіки (народного господарства), котрий мав існувати разом із приватним (індивідуальним) і державним (централізованим) секторами.

Щоправда, «любов» Бориса Миколайовича до кооперації, а особливо до ревізії (жадібність), мала зворотній бік. Цінуючи професора як фахівця, йому банально не довіряли як людині та часто остерігалися. Такий стан речей гарно ілюстрував наступний літературний анекдот 1930-х рр.: *«Проф. Б. Мартос дуже популярно викладав свої лекції з курсу теорії кооперації, й це студентам, серед яких більша частина була бувших студентів російських високих шкіл, не подобалося й вони стало з цього глузували. ... Одного разу під час викладу проф. Б. Мартос, як приклад уважливості кооператора до своїх обов'язків, навів, що крамар (торгівець, продавець якогось товару – Авт.), зачинаючи на колодку крамниці, мусить перед відходом пошукати за колодку, щоб переконатися, чи справді він її замкнув. Студенти з цього вже надто популярного прикладу тільки сміялися. (Маємо зауважити, що сам Борис Миколайович не раз, зачинаючи двері власного будинку, миттєво відчиняв їх, щоб перевірити, чи не забув він у будинку ключі – Авт.). Але по кількох днях трапилася пригода – хтось обікрав студентську кооперативну крамницю, бо колодка не була замкнена. ... На другий день під час викладу проф. Б. Мартос звернувся до слухачів: “Ось кажуть, що професор Мартос такий і сякий, дурниці на лекції верзе. А я казав, щоб за колодку пошукати! А ось не почували – й кооперативу обікрали”, – тріумфуючи завив він!»¹⁶.*

У скеруванні частини «золотого унерівського запасу» на потреби медицини теж була своя логіка. Вона полягала у приголомшливому успіху науки в 1920-х, у всемогутність котрої людство було готове повірити після Першої світової війни. У міжвоєнний час побутували щирі сподівання про віднайдення еліксиру безсмертя, оживлення мертвих (образ Франкенштейна не просто вигадка Меррі Шеллі (1797–1851), а одна з типових ознак першої пол. ХХ ст.), та, головне, про побудову ідеального світу без хвороб, голоду й тяжкої праці. А якщо наука спроможна вдосконалити світ, то вона, вочевидь, спроможна і вдосконалити людину. Чимало хто з тодішніх фахівців стверджувально відповідав на це запитання. Маючи успіхи в селекції тварин, передбачали перехід до селекції людини. У міжвоєнній ЧСР почали проводити перші операції з омоложення, а на медичному порядку денному яскраво замайоріло питання безсмертя. Тому українські лікарі-емігранти приділяли найбільше уваги лікуванню туберкульозу та грипу, відомого в той час під назвою «інфлюєнца», а ще надавали перевагу позитивній евгеніці, особливо в ділянках вивчення спадкових (батьківських) якостей індивіда; розумної соціальної політики, «побудованої на основах превентивності», що не тільки лікуватиме хвороби, а й не допускатиме їх виникнення; дошлюбних евгеністичних консультацій (медичних оглядах, вивченні родоводів, офіційній забороні шлюбів з хворими на туберкульоз, венеричні та психічні хвороби).

Упродовж 1923–1925 рр. за фінансової підтримки з ініціативи СУЛЧ вийшло друком шість номерів «Українського медичного вісника». На шпальтах цього видання друкувалися оригінальні наукові дослідження з ділянок клінічної, теоретичної, соціальної медицини, евгеністичні розвідки, а також розроблялася медична термінологія. У 1926–1927 рр. українські еміграційні евгеністи стали учасниками Загальнослов'янських лікарських з'їздів у Белграді та Варшаві, а також долучилися до роботи двох наукових з'їздів безпосередньо у Празі: перший відбувся 3–7 жовтня 1926 р., а другий – 20–24 березня 1932 р. Робота цієї організації була настільки корисною та успішною (як науково-дослідна, так і ургентна (практична)), що з державного бюджету ЧСР у 1923–1928 рр. додатково на її потреби було виділено 672 000 чехословацьких крон, тобто 22 400 доларів США¹⁷. Ситуація з фінансуванням українських евгеністичних досліджень як з українського боку, так і з боку чехів, суттєво змінюється в 1933 р., оскільки гору серед світових евгеністів починають брати фахівці німецької школи, котрі стають на шлях негативної евгеніки та расової гігієни, що спричинює в подальшому цілковиту заборону евгеніки у світі.

Якщо «золотий унерівський запас», повторимо, був потужним еміграційним стратегічним засобом, то грошові дотації в рамках «Ruská pomosná akce» тримали тактичний рубіж. Маємо відзначити: за 1921–1937 рр. державна підтримка уряду ЧСР антибільшовицькій еміграції в цілому склала 500 мільйонів чехословацьких крон. Кульмінаційним роком виступив 1924 р., коли на потреби «руських вигнанців» загалом офіційно Прага видала

¹⁶ Летіло 40 сорок: Літературні анекдоти про відомих українських письменників, митців, політиків та мистецькі й суспільно-політичні події 20–30-х рр. ХХ ст. / Упор. та літ. ред. Василя Габора. Львів: ЛА «Піраміда», 2015. С. 147.

¹⁷ Зубко В. Янка Геніюш і Саюз украинських лекараўу ЧСР. *Belarusan Institute of Arts and Sciens. Zapisy* 40. New York–Miensk, 2018. S. 684.

997 75 мільйонів крон¹⁸. «Допомогові фінанси» йшли на виплату офіційної заробітної платні та стипендій, створення тих або інших допомогових фондів з додатковими виплатами, громадських їдалень, бібліотек, громадських професійних об'єднань, закордонного архіву.

Так, наприклад, в Українському вищому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933) норми оплати для штатного персоналу були затверджені Міністерством закордонних справ ЧСР у 1925 р. Відповідно до постанови МЗС ЧСР від 01.09.1925 р. щомісячна заробітна платня професора становила 1500 крон, доцента – 1200 крон, лектора – 1000 крон, асистента – 600 крон. Додатково на родину виплачувалося: на дружину 200 крон і на кожну дитину 125 крон. Додаткові години поза нормою (9 годин щотижнево) оплачувалися: професорам – 25 крон за годину, доцентам – 20, лекторам – 15. Додаткові години технічного характеру (фортепіано, скрипка), а також години позаштатних робітників оплачувалися в половинному розмірі. Крім того, за виконання службових обов'язків ректор отримував щомісячно 500 крон, заступник ректора – 300 крон, декани – по 250 крон. Заступники деканів та секретар Професорської ради – по 100 крон. Розмір студентських стипендій в 1922–1928 рр. становив 450–500 крон¹⁹. Згодом, з 1927 р., згортання «Ruská pomosná akce» призвело до суттєвого зменшення заробітних виплат. А з 1933 р. державні дотації й поготів були згорнуті. Наведені норми оплати вагомі, коли брати до уваги розмір еміграційного прожиткового місячного мінімуму: 1200 чехословацьких крон.

Серед допомогових фондів найбільш відомим був «Чесько-український комітет допомоги українським і білоруським студентам» (ЧУК). Його головою чеські урядовці призначили історика Ярослава Бідла (1868–1937), а заступником – мовознавця Олександра Колессу (1867–1945). Окрім грошової допомоги щомісячно в розмірі від 450 до 580 крон, студенти отримували у фонді повний комплект одягу: 1 пальто, 1 костюм, 1 пару взуття (в залежності від сезону), 2 пари білизни, 6 шкарпеток, 6 носових хустинок. ЧУК також здійснював оплату курсу навчання тих українських студентів, які навчалися в чеських вищих навчальних закладах²⁰.

Еміграційні фінанси в міжвоєнній ЧСР – це також зароблені кваліфікованою та некваліфікованою працею приватні кошти. Здебільшого крони, котрі українські вихідці лагідно називали «качками».

Koruna česká у міжвоєнній ЧСР друкувалася безпосередньо у Празі банкнотами в номіналах 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000, 5000. А серед монет були поширені гелери номіналами 5, 10, 20, 50. Монети чеканили в містечку Кремниця (Східна Словаччина). 100 гелерів дорівнювало 1 кроні.

Та спершу на території Першої Республіки чехів і словаків перевагу мали австрійські крони, які до 1925 р. використовувалися нарівні з чехословацькими. Після розпаду Австро-Угорщини саме Чехословаччина взяла на себе роль стабілізатора австрійської крони. У 1918–1921 рр. одна чехословацька крона коштувала шість австрійських (1:6). У 1921–1923 рр. одна чехословацька крона вже дорівнювала чотирнадцяти австрійським (1:14). А ось у 1924–1925 рр. їх співвідношення складало – 1:60. Так, наприклад, Станіслав Северинович Дністрянський (1870–1935) – юрист, автор першої Конституції ЗУНР – писав із Праги до Львова в одному зі своїх листів до дружини Софії Львівни (1882–1956; перепохована в Ужгороді в 2001 р.), педагогині та піаністки, про те, що музичні твори композитора Клода Дебюссі, якими вона цікавилася, коштують в чехословацькій столиці 400 чехословацьких крон, тобто дорівнюють 24 000 австрійських крон. Про таке співвідношення валют свідчать і наступні рядки Дністрянського: «Крім сього, переказую Тобі квіт до Німчука на 15 чеських крон, котрі поברי від него зараз після одержання мого листа або в чеських кронах, або – як хочеш – в еквіваленті австрійськими (900 а. к.)»²¹. Після 1925 р. австрійська крона була повністю виведена з чехословацького грошового обігу, тоді як остаточна стабілізація чехословацької крони відбулася в 1923 р. А оскільки крона не мала золотого стандарту до 1929 р., то вона «прив'язувалася» до американського долара. У 1923–1935 рр. співвідношення чехословацької крони до американського долара становило – 100:2.96 (100:3)²².

Про стабільність крони представники українського еміграційного осередку в міжвоєнній ЧСР писали багато, торкаючись різних аспектів еміграційного життя. Зокрема, Василь

¹⁸ Ляхоускі У. Ад гоманаўцаў да гайсакоў. Чыннасць буларускіх маладзёвых арганізацый у 2-й палове XIX ст. – 1939 г. Навукова-папулярнае выданне. Беласток: Беларускае гістарычнае таварыства; Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2012. С. 378.

¹⁹ Зубко О.Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту... С. 45.

²⁰ Там само. С. 47.

²¹ Софія і Станіслав Дністрянські. Листи. Спогади. Статті... С. 251.

²² Зубко О.Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту... С. 85–86.

Королів (Старий) (1879–1941) у листі від 1925 р. до Євгена Харламовича Чикаленка (1861–1929), що саме збирався переїздити з Австрії до ЧСР, писав про житло в ЧСР та його вартість: «Що ж торкається помешкання, – то наврод чи це буде надто тяжка річ при Вашій скромності. Я б дозволив собі дати Вам таку пораду, що видається мені практичною. Дуже багато наших людей живе в *Čeznošice* (Чорношице, 18 км від Праги – Авт.) приблизно за 30–40 хвилин при добрій комунікації. Місцевість там мальовнича, – характер Пуци-Водиці, тільки, звичайно, з'європеїзованої. Одже, знаючи, що Ви для благополуччя потребуєте, крім тих речей, які кожному потрібні для добробуту, ще й певну кількість земляків, причому, здається, переважно – “інакомислящих”, я гадаю, що з цього боку *Čeznošice* будуть Вам найбільш підходящими. ... Реально ж впорядити справу з помешканням в Чорношиці, я гадаю, можуть Вам допомогти: Лоські, Мирні, Лотоцькі, Олесь, Сірій і т. д. ... звичайно таке помешкання коштує тут коло 200 кг (може й менше). Але моя думка: на початку брати все, що запропонують, щоб потім, оглянувшись, самому змінити...»²³.

17 листопада 1929 р. чехословацька крона отримала свій перший золотий стандарт – 0,04458 г чистого (щирого) золота. Та в 1930-х економічна криза із гіперінфляцією по впливала й на розмір золотого стандарту: він був зменшений в 1934 р. і в 1936 р. відповідно до 0,03715 г. і до 0,03121 г.

В гаманцях українських вихідців у міжвоєнній ЧСР знайшлося місце й польському золотому. Польська Республіка (1918–1939), починаючи з 1921 р., в чехословацькому грошовому обігу використовувала так звані «польські марки». Ці марки протрималися до 1 травня 1924 р., коли була здійснена грошова реформа, внаслідок якої було введено польський злотий. Новий польський злотий дорівнював 1 800 000 польських марок. Про грошову реформу в Польській Республіці, зокрема, писав той самий Станіслав Дністрянський: «Сьогодні рано писав я до Тебе картку. Тепер пишу в каварні і якраз вичитав в газетах віденських про обмін польських марок в банкнотах по 1000, 500 і 100. Сказано, що ці “Banknoten” переводять банки віденські від 2 аж до 15 грудня. Не знаю, чи заводять у Польщі нові банкноти, чи може австрійські власті припоручають стягнення. Будь що будь, мусиш довідати ся... Старай на кожний випадок обміняти ті польські марки, які є в нас, на австр[ійські] корони»²⁴. Цікаво, що польський злотий відразу отримав золотий стандарт, він складав 0,1678 г чистого золота.

Яким саме було співвідношення чехословацької крони до польського золотого в 1924–1938 рр. – достеменно невідомо. Маємо дані лише за 1939 р. завдяки «OBWIESZCZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 12 grudnia 1949 г.». Цей документ свідчить, що «krony czeskie», а точніше сто чехословацьких крон, дорівнювали до вересня 1939 р. 10.57 польським злотим – 100:10.57²⁵.

А ось наявність у гаманцях українських вихідців у міжвоєнній ЧСР радянських червінців і карбованців (здебільшого в гаманцях «поворотників») була результатом чергових спроб з боку СРСР розколоти українську еміграцію. До 1922 р. разом із радянським карбованцем у міжнародному валютному обігу перебував і червінець, котрий мав 7,74234 г щирого золота в золотому стандарті, що відповідало дореволюційній золотій монеті номіналом 10 карбованців. У 1923 р. червінець посилив свої позиції і почалася чеканка червінців відповідної ваги (так званих червінців «Сіач»). Саме ці червінці використовувалися для розрахунків з європейськими країнами. І саме ці червінці зміцнили міжнародний авторитет радянської валюти. До 1925 р. червінці були затребуваними на міжнародних біржах, однак у 1927 р. їх чеканка була зупинена. В тому ж таки 1927 р. заборонялося ввозити та вивозити червінці за межі СРСР. У 1922–1924 рр. один радянський червінець дорівнював двом американським доларам двадцяти центам (1:2.20). З 1925 і по 1928 рр. співвідношення червінця до долара було трохи меншим – 1:1.94. З 1928 р. червінець зовсім був виведений із грошового міжнародного обігу, а радянський карбованець лишився неконвертованим. За даними Державного банку СРСР на 1936 р. 5 радянських карбованців і 6 копійок дорівнювали 1 американському долару в обрахунках через швейцарський франк²⁶.

Так, у 1925 р. радянська сторона скерувала до Праги «літературний десант» у складі Павла Тичини, Олеся Досвітнього і Валер'яна Поліщука. Вагомо, що на цей «літературний десант» зокрема та на розклад української еміграції закордоном загалом, СРСР «виді-

²³ Чикаленко Є. Щоденник... С. 72–73.

²⁴ Софія і Станіслав Дністрянські. Листи. Спогади. Статті... С. 171.

²⁵ Гецевич А. Виписка з OBWIESZCZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 12 grudnia 1949 г. w sprawie wysokości oficjalnych kursów walut obcychi kruszcu, notowanych ostatni o przed 1 września 1939 г. (Приватний лист від 17.10.2022 р.).

²⁶ Фінансово-економічний словник: словник-довідник / Кол. авт.: Юніон О.С., Круглова О.О., Савельєва М.О. та ін. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. С. 92.

лив» близько 30 000 червінців²⁷. Вагомий і той факт, що в 1933 р. в СРСР було повністю ліквідоване безробіття, що в умовах світової економічної кризи, яка охопила міжвоєнну ЧСР, мало фатальні наслідки для українського еміграційного осередку.

Цікаво, що список найбільш затребуваних професій у міжвоєнній Чехословаччині був наступним: авіатор, журналіст, пожежник, автогонщик, бодібілдер (культурист), офіціант, бортпровідник, перукар, балерина та футболіст²⁸.

Якими були розміри середньої заробітної платні у міжвоєнний час? В 1920-х найпрестижніше було бути державним службовцем, це приносило належну фінансову винагороду. Міністерська зарплата була однаковою із заробітком університетського професора (в середньому 50 000–60 000 крон). Під час Першої Республіки заробітна платня членів уряду була врегульована законом ще у 1918 р., одразу після створення держави. Прем'єр-міністр отримував 70 000 крон на рік, а міністри – 60 000 крон. Крім того, вони мали доплату 40 000 крон. Голова кабінету та глава дипломатії також отримали представницьку надбавку в розмірі 50 000 крон.

Чиновник заробляв в середньому 1300 крон на місяць. Шахтар – близько 1000 крон. Від 600 до 700 крон отримували вчителі початкових шкіл.

Більш-менш пристойну платню отримували й військові. Капітан Військового штабу отримував 2653 крон, штатний офіцер у міністерстві – 3765 крон. Нижчі унтер-офіцери значно менше: сержант у військовому інституті мав «лише» 1400 чеських крон.

Цікаво, що члени жандармерії не входили до числа найбільш високооплачуваних державних службовців. Наприклад, жандармський охоронець із Західної Чехії утримував родину приблизно на 1315 крон на місяць.

Високооплачуваною була робота артистів. Так, у 1930-х рр. Ольга Шейнпflugова (дружина письменника Карела Чапека (1890–1938)) була найкраще оплачуваною драматичною артисткою в Національному театрі – її річні прибутки становили 70 000 крон²⁹. Працівники середнього рангу мали 500 крон щомісячно.

На початку 1920-х літр молока та літр пива коштували 3 крони 20 гелерів. Кілограм пшеничного борошна – 8 крон 45 гелерів, свинина – 23 крони за кілограм, кілограм вершкового масла – 48 крон 80 гелерів. Чоловіче взуття можна придбати за 210 крон, жіноче – за 195 крон. Квиток до театру коштував 10 крон, чоловіча стрижка в перукарні – 4 крони. На кінець «Руської допомогової акції» в 1928 р. ціни на продукти були наступними: кілограм хліба коштував 3 крони 40 гелерів, кілограм картоплі – 85 гелерів, кілограм яловичини – 14 крон 60 гелерів, кілограм вершкового масла – 25 крон 75 гелерів, літр молока – 1 крону 95 гелерів, яйце (десяток) – 85 гелерів і літр десятиградусного пива – 2 крони 90 гелерів.

Ситуація змінилася в 1930-х. Середня заробітна платня в ті роки становила всього 789 чеських крон. За них можна було придбати, наприклад, чоловічий вовняний костюм, який продавали за 698 крон, або 7 пар чоловічого взуття з середньою ціною 101 крона³⁰.

Якщо порівняти розмір заробітної платні чехів та словаків і розмір мінімального прожиткового мінімуму українського емігранта (1200 чехословацьких крон в рамках «Руської допомогової акції»), то побачимо, що чехи прирівнювали українців у цілому до працівників середнього рангу.

Для українських вигнанців, фахова підготовка яких була скерована насамперед на українські потреби (здебільшого здійснювалася підготовка фахівців в царині цукроваріння, ферментаційної хімічної промисловості (гуральництва, броварства, виробництва дріжджів, оцту, вина, оброблення шкіри, технології туків (мінеральних добрив – *Авт.*), дерева), гідромеліорації, фахівців у галузі переробки (зокрема, нафти й вугілля); вчителів, агрономів, лісівників, економістів та бухгалтерів), з переліку наведених професій найпридатнішим варіантом був автогонщик або просто водій. Інша ж частина українських вигнанців заробляла кошти завдяки кооперації (комерції).

Чехословацький автопром у 1918–1939 рр. – це випуск стійких, елегантних, надійних і економних «шкодовок» концерну «Škoda Auto» (з бензиновими двигунами). Починаючи з 1923 р. і закінчуючи 1936 р. найбільш популярними моделями серед «шкодовок» були 4R, 6R, 422, 645, 860 (усі перераховані моделі – кабриолети) та Škoda Popular (різновид гоночних болідів, карет швидкої допомоги та автівок комунальних служб). І хоча «шкодовки» були недешевими, однак вони були необхідним і модерним для свого часу задоволенням: в моделях 655 (вартість 55 000 крон) та 860 (вартість 110 000–120 000 крон) стояв потуж-

²⁷ Зубко О.Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту... С. 157.

²⁸ ЦДАГО. Ф. 269. Оп. 3. Спр. 92. Арк. 14.

²⁹ З історії Закарпаття: яким було життя та зарплати за «чехів» часів Підкарпатської Русі. (Фото). MUKACHEVO.net. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/1744968>.

³⁰ З історії Закарпаття...

ний на той час восьмициліндровий двигун об'ємом 3,9 л. Отож на виклики чехословацького автопрому «українські пражани» й «подебрадці» відповіли тим, що більшість з них стали учнями Українських Автотракторних курсів (1924–1929) – курсів з підготовки водіїв різних категорій, що були відкриті на базі Української Селянської спілки в Празі (УСС) (1923–1931) за ініціативи голови УСС, волинського кооператора Федора Сумневича (1885 – після 1929). Валентин Іванович Сім'янець (1899–1992) згадував, хоч із помилками, з цього приводу: «В якомусь році, мабуть 1927, створені були при Академії автотракторні курси. Агрономам, місто хвостів волячих, керівницею крутити навчитися траплялася можливість. В останній війні кіннота сиділа по окопах. А на кінець війни прийшов на поле бою танк. Навчитися трактора водити – поведете і танк. Все ж хотілося ще “не випускати з реєстру”, хоч і говорилося про перековання меча на плуг. Та все туди за мечем ще сильно жила. Записався і я до того курсу. Курси були добре вивінені всякими приладами і допоміжним устаткуванням. Десь дістали наші такі гарні перекраєні мотори, що все, що там всередині видно було – всі тельбухи. Вчилися з охотою. Трактором їдучи про танк мріяли. ... Закінчивши той курс і склавши іспит, я ще пішов по вечерах до вчителів до майстерні, де направляли авто. За те, що я працював в майстерні, власник того підприємства довчив мене особовим авто їздити...»³¹. За чотири роки функціонування курсів навчання тут пройшли 300 осіб. Популярність курсів була спричинена ще й практичним зиском: успішне їх закінчення преміювалося справжньою шкіряною курточкою, що, з одного боку, вирішувало питання одягу, бо одяг у міжвоєнній ЧСР коштував дорого; а з іншого – слугувало моді, а з нею іміджу й статусу (естетиці), бо в 1920-х шкіряна куртка була необхідним елементом одягу серед автогонщиків і авіаторів.

Щодо кооперації: «подебрадець» Василь Хомич Прохода (1890–1971) – історіограф сірожупаників, підполковник Армії УНР, інженер-лісівник, асистент і лектор УГА до 1932 р., голова спортивного товариства «Український Сокіл», писав про свою комерцію в середині 1930-х наступне: «Я хотів бути ближче до Праги. Але найбільш відповідним там був правий берег Сазави. ... Там на схилі була ділянка землі в 3000 квадратних метрів, що коштувала 5000 крон. Купити її всю я не міг, не мав стільки грошей. Для початку господарювання мені б вистачила третина її. Треба було знайти спільника. Таким став колишній сірожупанець Кость Задорожній ((1887 – після 1928) – молодший старшина кулеметної сотні Дивізії сірожупаників, підпоручик Армії УНР – Авт.), якого я ще знав з Йозефівського табору. Він закінчив агрономічний відділ УГА, мав жінку-чешку, що працювала в нотаря (нотаріуса – Авт.). Сам він був безробітний, а тому вирішив зайнятися птахівництвом. Його жінка мала гроші, тому він погодився взяти 2/3 ділянки. Спільно ми купили її, спільно мали почати своє хуторське господарювання з купівлею матеріалів, кормів, збуту своєї продукції на кооперативних основах, для економії на перевозках...».

«Щоб використати весняну пору, я вклав до інкубатора 180 яєць чистокровних кармазинок, з яких через 3 тижні виявилось 120 курчат. Було посаджено картоплю, моркву, редиску, салат, окремо – лісові деревини та куці. Почалося будівництво хати та присадибних приміщень. ... В кінці жовтня почали нестися мої кармазинки. Спочатку несміливо, а потім я виймав з контрольних гнізд не менше півсотні яєць. Це означало, що за місяць я мав півтори тисячі яєць. Прибуток 1500 крон. (500 крон знов йшло на корм). З 1000 крон на місяць в цілому, за умови власної картоплі та зелені, йшло 400 крон. Курчата-півники продавалися по 10 крон за штуку. А на свіжі яйця взимку завжди був попит. В цілому взимку 1 яйце коштувало 1 крону 20 гелерів, а тушка курки 25–30 крон...»³².

Якщо ж говорити про некваліфіковану фізичну працю, то українці бралися за будь-яку роботу. Проте варто розповісти «некваліфікований» випадок, що стався з Костянтином Володимировичем Лоським (1874–1933) – дипломатом, публіцистом, викладачем. «В Добржіховицях (містечку за 25 км від Праги – Авт.) родина Лоських жила у своїй віллі, не дуже великій і не цілком викінченій (орендованій родиною на весняно-літній період – Авт.). Професор Лоський поза робочий час скидав із себе тверді, білі ковнірці і білі сорочки та дорожі костюми і одягався, що називається оншиалатно по літньому. (В домашньому комбінезоні з великою кількістю кишень. – Авт.) В такому виді і застала його одного дня Вдова (сусідка – Авт.) – нікто з нас не знав, як вона називається. Знали тільки, що її покійний чоловік був за небіжки Австро-Угорщини комісаром поліції. Вдова жила поруч, на розі напроти Цупаків (одна із еміграційних родин – Авт.) у великому будинку з великим садком, який вона сама доглядала. За компанію мала тільки старого пса невідомої породи, що з віком став ширший, ніж довший. Вечорами Вдова сідала за рояль, грала

³¹ Сім'янець В. Студентські часи. (Спогади). Чехо-Словачина. Роки 1923–1929. Вашингтон, Д.К., 1973. С. 171.

³² Прохода В. Записки непокірних. Книга II. На чужині. Національно-культурна діяльність, боротьба за існування і перебування на чужині. Новий Ульм, Німеччина. Власним накладом при посередництві тижневика «Українські Вісті». 1972. С. 122, 126.

та співала. Пес їй вторував, і часом через ті концерти треба нам було закривати вікна. Не говорила Вдова ні до кого, не тримала служби і раз на тиждень ходила сама раненько чуть світ, щоб ніхто її не бачив, до місцевого пекаря і власника крамниці за харчами купувати все, що їй потрібне було. Отож, вивозячи зів'яле листя і всяку иншу гнилизну і складаючи то все на купу, Вдова побачила фігуру великого, сильного мужчини, одягненого у комбінезон. Не довго думаючи, вона покликкала того здорового дядька і приказала йому позгрібати, повивозити і скласти на купу все листя та рештки старої трави. Професор Лоський хоч і здивувався, але не показав виду і доручення Вдови виконав. За те вона заплатила йому 10 корон і сказала, щоб він, коли проходитьиме мимо, навідався до неї, вона матиме для нього ще якусь роботу. «Ось бачите, – казав сам пан професор, – сьогодні я перший раз в житті власними руками (а не головою – Авт.) заробив десять корон»³³.

Висновки. Отже, «чехословацька частка золотого запасу УНР» в розмірі 446 000 німецьких «золотих» марок була розділена на декілька частин. Одна частина коштів пішла на розбудову трьох найбільш потужних еміграційних вищих навчальних закладів: Українського Вільного університету (1921–1945), Української Господарської академії (1922–1939) та Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1923–1933). Друга частина була скерована на видавництво різноманітних часописів, журналів і бюлетенів. Тоді як третя витрачалася на розбудову та діяльність «Спілки українських лікарів у міжвоєнній Чехословаччині» (1922–1940). Вона була, фактично, потужним еміграційним стратегічним засобом, тоді як грошові дотації в рамках «Ruská rotnosná akce» тримали тактичний рубіж. «Допомогові фінанси» йшли на виплату офіційної заробітної платні та стипендій, створення тих або інших допомогових фондів з додатковими виплатами, громадських ідалень, бібліотек, громадських професійних об'єднань, закордонного архіву.

Еміграційні фінанси в міжвоєнній ЧСР – це також зароблені кваліфікованою та некваліфікованою працею приватні кошти в чехословацьких та австрійських кронах; в «золотій» марці та рейхсмарці; в польських злотих та радянських карбованцях-червінцях.

References

Chykalenko, Ye. (2016). Shchodennyk (1925–1929) [Diary (1925–1929)]. Compilation, foreword and comments by I. Starovoitenko. Kyiv, Ukraine.

Finansovo-ekonomichnyi slovnyk: slovnyk-dovidnyk [Financial and economic dictionary: dictionary reference]. Author's team: Union O.S., Kruglova O.O., Savelieva M.O. etc. Dnipro, Ukraine.

Letilo 40 sorok: Literaturni anekdoty pro vidomykh ukrainskykh pysmennykiv, myttsiv, politykiv ta mystetski u suspilno-politychni podii 20–30-kyh rr. XX st. [It was flying forty: Literary anecdotes about famous Ukrainian writers, artists, politicians and artistic and socio-political events of the 20–30s of the 20th c.]. Ed. by Vasyl Gabor (2015). Lviv, Ukraine.

Sofiia i Stanislav Dnistrianski. (2018). Lysty. Spohady. Statti [monografiia] [Letters. Memories. Articles [monograph]]. Edited by Doctor of Arts, Professor Hanna Karas; Comp.: H. Karas, O. Liudmyla. Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Zubko, O.Ie. (2010). Stvorennia ta diialnist Ukrainskoho vyshchoho pedahohichnoho instytutu im. M. Drahomanova v Prazi (1923–1933 rr.) [Creation and activity of the Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague (1923–1933)]. Dissertation of Candidate of Historical Sciences: 09.00.12. Kyiv, Ukraine.

Zubko, V. (2018). Yanka Heniush i Saiuz ukranskikh lekarayu ChSR [Yanka Genyush and the Union of Ukrainian Writers of the Czechoslovak SSR]. Belarusian Institute of Arts and Sciences. Notes 40. New York-Minsk.

Зубко Ольга Євгенівна – кандидатка історичних наук, старша лаборантка кафедри всесвітньої історії та археології Донецького національного університету ім. В. Стуса, факультет історії та міжнародних відносин (вул. Грушевського, 2, м. Вінниця, 21050, Україна).

Zubko Olha – candidate of historical sciences, senior laboratory assistant of the department of world history and archeology of the V. Stus Donetsk National University, faculty of history and international relations (2 Hrushevsky Str., Vinnytsia, 21050, Ukraine).

E-mail: zubkoolga5@gmail.com

Коляструк Ольга Анатоліївна – докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри культури, методики викладання історії та спеціальних історичних дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Koliastruk Olga – doctor of historical sciences, professor, Head of the Department of Culture, Methods of Teaching History and Special Historical Disciplines of M. Kotsyubynskyi State Pedagogical University of Vinnytsia.

E-mail: kolvia58@gmail.com

³³ Наріжна Н. Дитячими очима (Спомин). Vydalo Sdružení Ukrajinek v České Republice. Editor Mykola Mušinka. Praha, 2010. С. 23–24.

MONEY RELATIONS OF THE UKRAINIAN EMIGRATION CENTER OF INTERWAR CZECHOSLOVAKIA (1918–1939)

The purpose of the article. Highlighting the spectrum of monetary relations in the Ukrainian emigration center of interwar Czechoslovachchyna through the prism of a share of the «gold reserve of the Ukrainian People's Republic» that ended up on the territory of the interwar Czechoslovachchyna; the amount of monetary subsidies within the framework of the «Russian Aid Action» and the bank rates of such currencies as the Czechoslovak krona, Austrian krona, German «gold» mark and Reichsmark, Polish zloty, Soviet ruby and Soviet chervinec. **The research methodology** is based on the principles of concrete-historical, problem-chronological approaches, principles of objectivity and integrity. **The scientific novelty** consists in showing the official bank exchange rates of the main currencies of interwar Czechoslovachchyna against the American dollar, their acquisition of the gold standard; the predominance of certain currencies in the wallets of Ukrainians.

Conclusions. The «Czechoslovak share of the gold reserve of the Ukrainian People's Republic» in the amount of 446000 German «gold» marks was divided into several parts. One part of the funds went to the development of the three most powerful emigrant higher education institutions: Ukrainian Free University (1921–1945), Ukrainian Academy of Economic Sciences (1922–1939) and the Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute (1923–1933). The second part was directed to the publishing of various magazines, journals and bulletins. While the third was spent on the development and activities of such an organization as the «Union of Ukrainian Doctors in Interwar Czechoslovachchyna» (1922–1940). The «Golden Wiener Reserve» was, in fact, a powerful emigration strategic tool, while the monetary subsidies within the framework of the «Ruská pomocná akce» held a tactical line. «Ancillary finances» went to the payment of official salaries and scholarships, the creation of various aid funds with additional payments, public canteens, libraries, public professional associations, and a foreign archive. Emigration finances in the interwar Czechoslovachchyna are also included private funds earned by skilled and unskilled labor in Czechoslovak and Austrian crowns; in «golden» mark and Reichsmark; in Polish zlotys and Soviet karbovantsy-chervintsy.

Key words: Ukrainian emigration, interwar Czechoslovakia, banknotes.

Дата подання: 9 вересня 2022 р.

Дата затвердження до друку: 25 вересня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Зубко, О., Коляструк, О. Грошові відносини українського еміграційного осередку міжвоєнної Чехословаччини (1918–1939). *Сіверянський літопис*. 2022. № 5–6. С. 129–139. DOI: 10.5281/zenodo.7747339.

Цитування за стандартом APA

Zubko, O., Koliastruk, O. (2022). Hroshovi vidnosyny ukrainskoho emigratsiinoho oseredku mizhvoiennoi Chekhslovachchyny (1918–1939) [Money relations of the Ukrainian emigration center of interwar Czechoslovakia (1918–1939)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5–6, P. 129–139. DOI: 10.5281/zenodo.7747339.

